

Role of Online Media towards Democratic Political Participation of People in Pak Chong District, Nakhon Ratchasima Province

Phra Samrit Paripunno¹ Phrakhrupalad Niwet Chinavaro² and
Phrakhrusripariyattayarak³

Received: December 20, 2022

Revised: August 06 2023

Accepted: September 23, 2023

Abstract

The purposes of this research article were 1) to study the level of opinions on the role of online media towards democratic political participation; 2) to compare the level of opinions on the role of online media towards democratic political participation classified by personal factors; and 3) to apply Buddhhadhamma to promote the role of online media towards democratic political participation. It was a mixed methods research. Data were collected from a sample of 400 people. There were interviews with 9 informants. Data were collected using questionnaires and interviews. Data were analyzed using statistics, namely percentage, mean, standard deviation, in-depth interview. Data were analyzed using descriptive content analysis. The results of the research found that 1) the level of opinions on the role of online media towards democratic political participation, overall was at a high level ($\bar{X} = 3.54$). When considering each aspect, participation aspect ($\bar{X} = 3.60$), voting aspect ($\bar{X} = 3.58$), and expressing opinions aspect ($\bar{X} = 3.52$) were at a high level. As for news awareness

¹ Sangha in Nakhon Ratchasima Province

²⁻³ Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Ratchasima Campus

Corresponding author, e-mail: joybenyapajoy@gmail.com, Tel. 089-9453529

($\bar{x} = 3.47$), it was at a moderate level; 2) comparison of the role of online media towards democratic political participation found that people with different ages and monthly incomes had levels of opinion on the role of online media towards democratic political participation with statistical significance at the 0.05 level. As for people with different genders, education level and careers had not difference in a level of opinion on the role of online media towards democratic political participation; 3) the application of Buddhhadhamma to promote the role of online media towards democratic political participation of citizens used Aparihaniyadhamma 7, namely regular meetings, meeting together in harmony, failing to enact or abolish an provision ordinance, respect and obedience to superiors, honoring and protecting women's rights, promoting and maintaining good cultural traditions, righteous protection.

Keywords: Online Media, Political Participation, Democracy

บทบาทสื่อออนไลน์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของ ประชาชนในอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา

พระสัมฤทธิ์ ปริบุญโญ¹ พระครูปลัดนิเวศ ชินวโร² และพระครูศรีปริยัติยารักษ์³

Received: December 20, 2022

Revised: August 06 2023

Accepted: September 23, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับความคิดเห็นต่อบทบาทของสื่อออนไลน์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย 2) เปรียบเทียบระดับความคิดเห็นที่มีต่อบทบาทของสื่อออนไลน์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ 3) ประยุกต์หลักพุทธธรรมในการส่งเสริมบทบาทของสื่อออนไลน์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชน เป็นการวิจัยแบบพหุสาธน์ ด้วยวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง 400 คน ผู้ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์จำนวน 9 รูป/คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ ร้อยละ ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา ผลการวิจัย พบว่า 1) ระดับความคิดเห็นต่อบทบาทของสื่อออนไลน์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.54$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ด้านการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 3.60$) ด้านการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ($\bar{X} = 3.58$) ด้านการแสดงความคิดเห็น ($\bar{X} = 3.52$) อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการรับรู้ข่าวสาร ($\bar{X} = 3.47$) อยู่ในระดับปานกลาง 2) การเปรียบเทียบบทบาทของสื่อออนไลน์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย พบว่า ประชาชนที่มีอายุและรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อบทบาท

¹ คณะสงฆ์จังหวัดนครราชสีมา

²⁻³ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

Corresponding author, e-mail: joybenyapajoy@gmail.com, Tel. 089-9453529

ของสื่อออนไลน์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนประชาชนที่มีเพศ ระดับการศึกษา และอาชีพต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อบทบาทของสื่อออนไลน์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ไม่แตกต่างกัน 3) การประยุกต์หลักพุทธธรรมในการส่งเสริมบทบาทของสื่อออนไลน์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนใช้หลักอปริหาญธรรม 7 ได้แก่ การประชุมกัน เนิื่องนิตย์ พร้อมเพียงกันประชุม การไม่บัญญัติหรือไม่ลุ่มเลิกข้อบัญญัติตามอำเภอใจ การเคารพเชื่อฟังผู้บังคับบัญชา การให้เกียรติและคุ้มครองสิทธิสตรี การส่งเสริมและรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม การอารักขา คุ้มครอง ปกป้องอันชอบธรรม

คำสำคัญ: สื่อออนไลน์, การมีส่วนร่วมทางการเมือง, ระบอบประชาธิปไตย

บทนำ

ยุคปัจจุบันเทคโนโลยีมีการพัฒนา ระบบการติดต่อและการสื่อสารนั้นเป็นไปได้ง่ายขึ้น การมีส่วนร่วมทางการเมืองสามารถเกิดขึ้นที่ใดก็ได้ เนื่องจากระบบอินเทอร์เน็ตและเทคโนโลยีการสื่อสารไร้สายนั้นได้ทำการเชื่อมโยงข้อมูลข่าวสาร รวมถึงช่องทางการติดต่อสื่อสารกันให้เข้าถึงประชาชนทุกคน โดยช่องทางที่ได้รับความนิยมมากที่สุดก็คงหนีไม่พ้นการสื่อสารแบบออนไลน์ ซึ่งสะดวก รวดเร็ว และเป็นสื่อที่ประชาชนส่วนใหญ่ให้ความนิยมเป็นอย่างมาก เพราะสามารถติดตามเรื่องราวการอัปเดตข่าวสารต่าง ๆ รวมไปถึงการร่วมแสดงความคิดเห็นส่วนบุคคล ซึ่งทำให้สื่อออนไลน์นั้น เป็นที่นิยมอย่างรวดเร็ว ทำให้ธุรกิจหนังสือพิมพ์ อาทิ หนังสือพิมพ์โพสต์ทูเดย์ หรือหนังสือพิมพ์แนวหน้า ได้ให้ความสนใจกับสื่อออนไลน์ และหันสนใจทำธุรกิจข่าวออนไลน์กันมากขึ้น โดยทำการเปิดเว็บไซต์นำเสนอข่าวของตนเอง และยังมีเปิดช่องทางการแสดงออกทางความคิดเห็นให้ประชาชนหรือผู้คนที่มีความสนใจในข่าวนั้น ๆ ได้แสดงออกความคิดเห็นเกี่ยวกับ เนื้อหาข่าวหรือประเด็นข่าวได้โดยตรง (เสถียร เขยประทับ, 2551)

ในภาวะสังคมปัจจุบันประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่ยุคสารสนเทศอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้เข้ามามีบทบาทต่อประชาชนในการใช้เป็นเครื่องมือในการเข้าถึงข้อมูลและการติดต่อสื่อสาร สื่อดิจิทัล อันได้แก่ ดิจิทัลมีเดีย โซเชียลมีเดียหรือสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) ที่จัดว่าเป็นสื่อใหม่ (New Media) มีอิทธิพลมากขึ้นเรื่อย ๆ ต่อการรับรู้

ทัศนคติ และพฤติกรรมของคนในสังคม ความเจริญก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีสารสนเทศทำให้สื่อใหม่สามารถเข้าถึงผู้รับสารได้อย่างสะดวก รวดเร็วฉับไวผ่านทางอินเทอร์เน็ต ในขณะที่สื่อกระแสหลัก อาทิ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ต้องอาศัยสื่อมวลชนทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร จุดเด่นของสื่อใหม่เหล่านี้คือประชาชนทั่วไปสามารถเขียนข่าวหรือทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสารไปยังสังคมทั้งในและต่างประเทศ และยังเป็นการสื่อสารสองทาง (Two-way Communication) ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถโต้ตอบกันได้ทันที ส่งผลให้สื่อใหม่ได้เข้ามาแย่งชิงพื้นที่ข่าวที่เคยถูกผูกขาดมาอย่างยาวนานโดยสื่อกระแสหลักอย่างหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ และวิทยุ ซึ่งถือเป็นปรากฏการณ์เชิงบวกที่เปิดโอกาสให้พลเมืองเข้ามามีส่วนร่วมต่อประเด็นสาธารณะต่าง ๆ ในสังคม อย่างไรก็ตาม อยากรู้ก็ดีข้อควรระวังหรือ จุดอ่อนที่เด่นชัดที่สุดของสื่อใหม่คือที่มาและความถูกต้องเที่ยงตรงของข้อมูล ตลอดจนนัยซ่อนเร้น (Hidden Meaning) ต่าง ๆ ที่มักกับข่าวสารเหล่านั้น ซึ่งในหลายกรณีสื่อใหม่ โดยเฉพาะสื่อสังคมออนไลน์ ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการต่อสู้ทางการเมือง มีการนำเสนอในลักษณะโฆษณาชวนเชื่อมากกว่าการนำเสนอข้อเท็จจริงอย่างรอบด้าน (มายแชร์ ประเทศไทย, 2564)

สื่อช่องทางหลัก คือ สื่อมวลชนเป็นช่องทางที่มีการนำเสนอข่าวสารการเมืองความเคลื่อนไหวต่าง ๆ มากที่สุด สื่อมวลชนจึงมีบทบาทสองด้านทั้งการถ่ายทอดข่าวสารให้แก่ประชาชนเกี่ยวกับทั้งนโยบายพรรคการเมือง การรณรงค์ทางการเมืองต่าง ๆ รวมไปถึงการสร้างให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองด้วยเช่นกัน แต่การนำเสนอที่ไม่ได้เป็นกลางเสมอไปมีการนำเสนอด้วยความมีอคติทางการเมือง โดยที่อคติดังกล่าวอาจมาจากการเลือกสนับสนุนพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่ง หรือมีความคิดเห็นที่ตรงกับพรรคนั้น ๆ มากเกินไป ซึ่งความลำเอียงทางด้านกรถ่ายทอดข่าวสารทางการเมือง อาจมีความแตกต่างกันออกไปตามแต่ละองค์กรของสื่อมวลชนนั้น ๆ ซึ่งถ้าปราศจากการนำเสนอข่าวของสื่อมวลชนเกี่ยวกับการเมือง สังคมประชาธิปไตยก็ไม่สามารถอยู่ได้ด้วยเช่นกัน ดังนั้นเมื่อเกิดการนำเสนอข่าวสารที่ไม่เป็นกลางของสื่อมวลชนในปัจจุบัน จึงทำให้เกิดช่องทางการนำเสนอข่าวสารต่าง ๆ มากขึ้น ทุก ๆ ช่องทางนอกจากจะนำเสนอข่าวสารทางการเมืองแล้วยังสร้างให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ เพราะสื่อช่องทางต่าง ๆ ทั้งสื่อมวลชน เช่น โทรทัศน์หนังสือพิมพ์สื่อออนไลน์ที่นอกจากจะให้ข้อมูลข่าวสารทางการเมืองนั้น ยังเป็นช่องทางในการมีส่วนร่วมทางการเมือง ผ่านการรวมพลบนหน้าจออนไลน์อีกด้วย ซึ่งสื่อต่าง ๆ เหล่านี้มีบทบาทในการให้ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้รวมถึงข้อเสนอแนะต่าง ๆ มุมมองแก่ประชาชน

ผู้รับสาร การเปิดรับสื่อเป็นเช่นไร ก็ส่งผลให้ความรู้รวมไปถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองก็มี เช่นนั้น เมื่อประชาชนผู้รับข้อมูลข่าวสารมีการเปิดรับข่าวสารที่มากขึ้นจากหลากหลายช่องทาง

จากการรับข่าวสารทางการเมือง จึงทำให้เกิดเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีการระบุเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองว่าเป็นการส่งเสริมให้ระบบการเมืองเป็นระบบที่สมบูรณ์แบบ ซึ่งกิจกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เกิดขึ้นในประเทศไทยมีทั้งการสนับสนุน และคัดค้าน โดยกระทำภายใต้กฎหมายและระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยการเมืองในประเทศไทยมีการมีส่วนร่วมทางการเมืองเกิดขึ้นมากมายหลายรูปแบบ ถือเป็นกระบวนการที่ทำให้ประชาชนรับรู้และเข้าใจในระบบการเมืองการปกครองโดยกระบวนการของการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นแท้จริง คือ การแสดงออกซึ่งกิจกรรมทางการเมืองของบุคคลในสังคม ซึ่งก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคมการเมืองรวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับรัฐบาลด้วยเช่นกัน และนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายที่ประชาชนต้องการ การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในระบอบประชาธิปไตยนั้นสามารถกระทำได้ทั้งในทางสนับสนุนและคัดค้านรัฐบาล ซึ่งเป็นการแสดงออกที่เป็นอิสระจากการควบคุมหรือกำกับของรัฐบาล นอกจากนี้การแสดงออกทางการเมืองของประชาชนในระบอบประชาธิปไตยอาจมีอิทธิพลรวมถึงส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของรัฐบาล ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลได้เช่นกัน (สุรพงษ์ ชัยนาม, 2545)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษา “บทบาทของสื่อออนไลน์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชน ในอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา” เนื่องจากในปัจจุบันสื่อออนไลน์เข้ามามีบทบาทเป็นอย่างมากต่อการเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่ทำให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น เพราะจะได้รับการกระตุ้นจากการโต้ตอบความคิดเห็น และการรับรู้ถึงมุมมองทางการเมืองที่แตกต่างจากตนเอง ซึ่งการแสดงความคิดเห็นผ่านสื่อออนไลน์นั้นทำให้มีการยกระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนขึ้นมาเป็นอย่างมาก โดยอาจเริ่มจากการแสดงความคิดเห็น การโต้แย้ง การสนับสนุนทางการเมือง รวมไปถึงการปลุกระดมประชาชนให้ออกมาใช้สิทธิของตนในการมีส่วนร่วมทางการเมืองได้ ผู้วิจัยจึงต้องการค้นหาคำตอบของประชาชนในเขตอำเภอปากช่อง ว่ามีความรู้ ความเข้าใจต่อบทบาทสื่อออนไลน์มากน้อยแค่ไหน ที่ส่งผลกระทบบต่อบทบาททางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นต่อบทบาทของสื่อออนไลน์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา
2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นที่มีต่อบทบาทของสื่อออนไลน์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
3. เพื่อนำเสนอการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการส่งเสริมบทบาทของสื่อออนไลน์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชน ในอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ตามลักษณะการศึกษารวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

1. การวิจัยเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามที่มีค่าความเชื่อมั่น 0.746 โดยแบ่งออกเป็น 4 ตอน ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชน ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับอธิปไตย 7 และตอนที่ 4 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชนที่มีสิทธิเลือกตั้ง ตั้งแต่ 18 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป ในเขตอำเภอปากช่อง ซึ่งมีจำนวน 400 คนโดยผู้วิจัยทำการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ค่าที (t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA)

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ ตอนที่ 1 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์ ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชน ตอนที่ 3 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนตามหลักอธิปไตย 7 ตอนที่ 4 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับ

ปัญหา อุปสรรค ข้อเสนอแนะ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แก่ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ นักการเมืองท้องถิ่น รวมจำนวนทั้งสิ้นจำนวน 9 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

สรุปผลการวิจัย

1. ระดับความคิดเห็นต่อบทบาทของสื่อออนไลน์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบบประชาธิปไตย ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.54$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการมีส่วนร่วม ($\bar{X}=3.60$) ด้านการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ($\bar{X}=3.58$) ด้านการแสดงความคิดเห็น ($\bar{X}=3.52$) อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการรับรู้ข่าวสาร ($\bar{X}=3.47$) อยู่ในระดับปานกลาง ตามลำดับ

2. การเปรียบเทียบบทบาทของสื่อออนไลน์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบบประชาธิปไตย พบว่า ประชาชนที่มี อายุและรายได้ต่อเดือน ต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อบทบาทของสื่อออนไลน์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบบประชาธิปไตย แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนประชาชนที่มี เพศ ระดับการศึกษา และอาชีพ ต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อบทบาทของสื่อออนไลน์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบบประชาธิปไตย ไม่แตกต่างกัน

3. การประยุกต์หลักพุทธธรรมในการส่งเสริมบทบาทของสื่อออนไลน์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยของประชาชน ในอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา ทั้ง 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านการรับรู้ข่าวสาร 2) ด้านการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง 3) ด้านการมีส่วนร่วม และ 4) ด้านการแสดงความคิดเห็น นอกจากนี้ยังประยุกต์ใช้หลักอภิธานิยธรรม 7 หลักธรรมอันก่อให้เกิดความเจริญ มีลักษณะดังนี้ 1) ด้านการประชุมกันเนื่องนิยต์ ได้แก่ เข้าร่วมการประชุมทางการเมือง ปรีกษาหาหรือเรื่องการเมือง ได้พูดคุยสื่อสารทางการเมืองและได้ประสานงานเรื่องการเมืองกับบุคคลอื่น 2) ด้านการพร้อมเพียงกันประชุม ได้แก่ ได้เข้าร่วมการประชุมก่อนเวลาและตรงเวลาเสมอไม่ละทิ้งการประชุมโดยไม่มีเหตุอันสมควร ได้ลงมติเห็นชอบในการประชุมต่าง ๆ โดยพร้อมเพียงกัน 3) ด้านการไม่บัญญัติหรือไม่ล้มเลิกข้อบัญญัติตามอำเภอใจ ได้แก่ การเมืองต้องไม่บัญญัติระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ตามความต้องการของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง โดยคำนึงถึงความถูกต้องและความชอบธรรม 4) ด้านการเคารพเชื่อฟังผู้บังคับบัญชา ได้แก่ รับฟังความคิดเห็นทางการเมืองของผู้อื่น ปฏิบัติตามหลักประชาธิปไตย ยึดหลักเสียงส่วนใหญ่ 5) ด้าน

การให้เกียรติและคุ้มครองสิทธิสตรี ได้แก่ เปิดโอกาสให้ได้แสดงออกทางการเมือง แสดงความคิดเห็นทางการเมือง สื่อออนไลน์เปิดโอกาสให้ได้มีบทบาททางการเมืองในสัดส่วนที่สมเหตุสมผล 6) ด้านการส่งเสริม และรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม ได้แก่ สื่อออนไลน์ส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น ปลูกฝังจิตสำนึก ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง และรักท้องถิ่นของตนเอง 7) ด้านการอารักขา คุ้มครอง ปกป้องอันชอบธรรม ได้แก่ สื่อออนไลน์ปลูกฝัง จิตสำนึกการมีส่วนร่วมทางการเมือง ได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ส่งเสริมการมีส่วนร่วม

อภิปรายผลการวิจัย

1. บทบาทของสื่อออนไลน์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา ด้านการรับรู้ข่าวสาร ประกอบไปด้วยหลักการสำคัญ คือ เบื้องต้นต้องเป็นผู้ที่มีพื้นฐานความรู้ด้านการเมืองหรือด้านรัฐศาสตร์ ด้านรัฐประศาสนศาสตร์ มีพื้นฐานประวัติศาสตร์ทางการเมืองหรือมีความเชี่ยวชาญทางด้านการศึกษา มีทักษะในการสื่อสาร มีทัศนคติที่ดีถูกต้อง เพราะจะทำให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ อย่างจริง ๆ รวมไปถึงการเข้าใจในระบบของสังคมหรือวัฒนธรรมหรือหลักการแลกเปลี่ยนข้อเท็จจริง มีทัศนคติความคิดเห็น ประสพการณ์ต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระชินกร สุจิตโต (ทองดี) (2564) พบว่าการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการสื่อสารทางการเมืองสำหรับประชาชนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา 1) ด้านรู้เข้าใจหลักการส่งสาร จะต้องอาศัยความจริงตัวสารเป็นความจริง มีทักษะในการสื่อสาร มีทัศนคติที่ดีถูกต้อง ต้องไม่มีอคติและมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ อย่างจริง ๆ 2) ด้านรู้เท่าทันข้อมูลเนื้อหา เนื้อหาของสารที่ส่งออกไปจะต้องสื่อความหมายตรงประเด็นและชัดเจน จะต้องเป็นความจริงเป็นข้อเท็จจริง ต้องเป็นคำสัตย์คำจริง และต้องเป็นของจริง เป็นเรื่องที่จริง เป็นเรื่องแท้ มีประโยชน์ มีความตรงเวลา และเป็นเรื่องที่ชอบธรรม 3) ด้านรู้เลือกใช้สื่อหรือช่องทางหลากหลาย สื่อทางโซเชียลมีเดีย (Social Media) เช่น ส่งผ่านทาง เฟซบุ๊ก (Facebook) ไลน์ (Line) ทวิตเตอร์ (Twitter) อินสตาแกรม (Instagram) ยูทูบ (YouTube) ไลฟ์ (Live) และคลับเฮาส์ (Clubhouse) เป็นต้น สื่อทางออนไลน์ทุก ๆ ชนิดที่เป็นการเข้าถึงได้อย่างรวดเร็วถือว่าเป็นอำนาจสื่อยุคใหม่ และต้องเป็นสื่อที่ไม่ขัดต่อหลักความเชื่อและศรัทธา 4) ด้านรู้คิดวิเคราะห์แยกแยะอย่างมีวิจารณญาณ ต้องมีสติความระลึกรู้ตัว และมีทัศนคติ

การรับรู้ แนวคิดที่ดี และมีเหตุผลในการวิเคราะห์ผู้รับสารว่าสิ่งไหนตรง สิ่งไหนแย้ง สิ่งไหนขัดต่อหลักพื้นฐานความเป็นจริง และจะต้องมีการพิจารณาโดยใช้การ คิด วิเคราะห์ แยกแยะ ในข้อมูลที่แท้จริงและถูกต้องชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของนันทนา นันทวโรภาส (2554) กล่าวว่า การสื่อสารทางการเมืองในประเทศไทยได้นำเสนอให้เห็นภาพกว้างของการสื่อสารทางการเมืองของรัฐบาลไทย ซึ่งเริ่มมีความสำคัญมากขึ้นเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองสู่ระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากเป็นระบอบที่มีกลไกเลือกตั้ง มีการคัดสรรบุคคลเข้าสู่การเมือง ส่งผลให้การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจประชาชนให้เกิดการยอมรับสนับสนุนกลายเป็นสิ่งสำคัญ และจำต้องอาศัยช่องทางการสื่อสารตามความก้าวหน้าของเทคโนโลยีในการนำสารสู่ประชาชน โดยเริ่มแรกการสื่อสารทางการเมืองในไทยเน้นสื่อสิ่งพิมพ์เป็นหลัก ต่อมาจึงก้าวเข้าสู่การใช้วิทยุ โทรทัศน์ และอินเทอร์เน็ตตามลำดับ แต่อย่างไรก็ตามสื่อวิทยุและโทรทัศน์ในประเทศไทยล้วนอยู่ภายใต้อำนาจของรัฐบาลและกองทัพไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง เช่น การเป็นเจ้าของ การให้สัมปทานแก่เอกชน การดำเนินงานในรูปแบบวิสาหกิจ ส่งผลให้รัฐบาลและกองทัพมีความได้เปรียบในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารมาโดยตลอด ประกอบกับการมีสิทธิอำนาจทางการเมืองในการออกกฎหมาย ข้อบังคับต่าง ๆ ให้สังคมนำไปปฏิบัติ จึงนำไปสู่การมีอำนาจควบคุมสื่อมวลชนและสามารถกำหนดวาระของข่าวสารได้และสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาพิพัฒพงศ์ จิตธมโม (วงษ์ขาลี) (2564) พบว่า สภาพทั่วไปของการสื่อสารทางการเมืองของนักการเมืองไทยที่มีความสำคัญ ได้แก่ การสื่อสารทางการเมืองของนักการเมืองสามารถสื่อสารให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นในการแก้ไขปัญหาให้สำเร็จและโน้มน้าวให้ประชาชนเลือกมาเป็นตัวแทนของประชาชนได้ โดยประชาชนได้พิจารณาจากการติดตามข่าวสารและนโยบายของพรรคการเมืองทางช่องทางการสื่อสารทุกช่องทางเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจทางการเมืองและนำมาวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง ตรงประเด็นตามหลักประชาธิปไตย และเป็นข้อมูลที่น่าเชื่อถือได้

2. ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นที่มีต่อบทบาทของสื่อออนไลน์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ประชาชนที่มี อายุและรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อบทบาทของสื่อออนไลน์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย แตกต่างกัน เป็นเช่นนี้อาจจะเนื่องจากประชาชนที่มีความคิดเห็นทางการเมือง ขึ้นอยู่กับการได้มีความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองมากขึ้น ตามอายุและการศึกษาจึงทำให้มีความแตกต่างกันซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของเอก

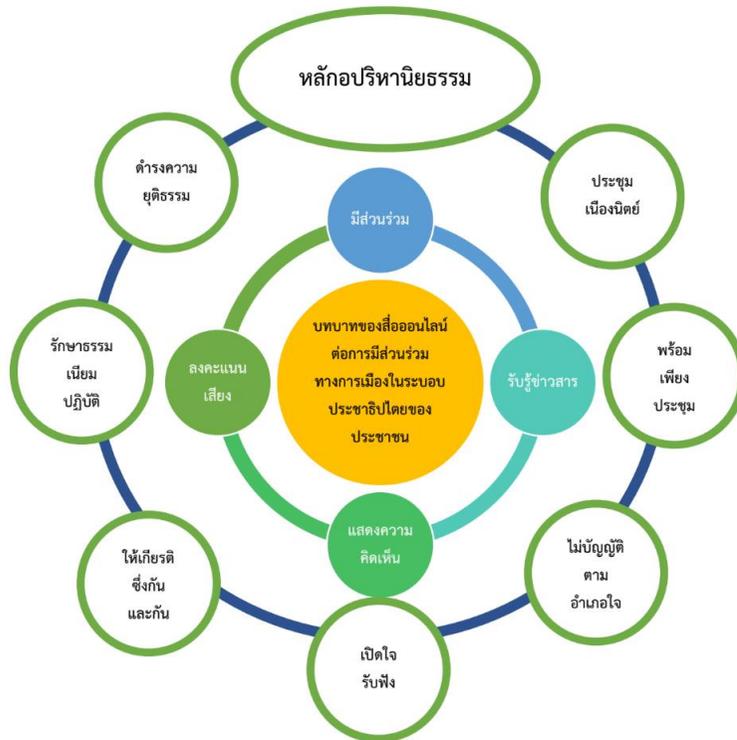
นรินทร์ ปิยะปัญญามงคล (2564) พบว่า การเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการเลือกตั้งปี 2562 ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา พบว่า นักศึกษาที่มีสถานภาพส่วนบุคคล ในด้านเพศต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการเลือกตั้งปี 2562 ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทาไม่แตกต่างกัน และนักศึกษาที่มีอายุ ชั้นปีที่ศึกษา และคณะ/วิทยาลัย ต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการเลือกตั้งปี 2562 ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

3. บทบาทของสื่อออนไลน์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชน ในอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา ตามหลักอภิธานิธรรม 7 (หลักธรรมอันก่อให้เกิดความเจริญ) ประกอบไปด้วยหลักการสำคัญ คือ การประชุมกันเนื่องนิยต์ตามหลักอภิธานิธรรมนั้น ยังทำให้ทุกคนยอมรับในเหตุผลที่ถูกตั้งที่เป็นประโยชน์ เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติและนำความคิดเห็นของแต่ละความเห็นมารวมกันเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ทางการเมือง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของประคอง มาโต (2564) พบว่า การส่งเสริมความนิยมทางการเมืองของประชาชนที่มีต่อองค์กรเมือง โดยการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือหลักสังคหวัตถุ 4 มีหลักดำเนินการเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติดังต่อไปนี้ 1) นักการเมืองควรปฏิบัติตนเป็นผู้ให้ ให้ความช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษา มีจิตสาธารณะ ช่วยประชาชน ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ต้องเป็นผู้เสียสละเป็นเบื้องต้น เมื่อนักการเมืองมีจิตใจเป็นผู้เสียสละ 2) นักการเมืองเป็นผู้ที่มีวาจาไพเราะ พูดถูกกาลเทศะ เป็นผู้ที่มีเหตุ มีผล คำพูดเป็นที่ทำให้ผู้อื่น คือ ประชาชนสบายใจ พูดตรงไปตรงมา ไม่รับปากในสิ่งที่ทำไม่ได้ พูดจริง ทำจริง รับปากแล้วต้องทำได้ เป็นผู้ที่สามารถได้เป็นอย่างดี อยู่ในสภาสื่อสารในสิ่งที่ประชาชนต้องการ 3) นักการเมืองเป็นผู้สงเคราะห์ประชาชน เมืองในชุมชนมีงาน มีกิจกรรม ประเพณีในชุมชน สังคม ไม่ว่าจะเล็กหรือใหญ่ มีส่วนร่วม มีส่วนช่วยอยู่เสมอทุกงาน เมื่อมีกิจกรรมได้เห็นนักการเมืองผู้เป็นตัวแทนของสังคมอยู่เป็นประจำ ช่วยเป็นประธานให้ เป็นต้น เป็นการละลายประชาชนผู้ให้ความไว้วางใจเป็นผู้แทน 4) นักการเมืองวางตนพอดี วางตนเหมาะสม ทำตนเสมอตนเสมอปลาย ทำตนสม่ำเสมอ เข้าถึงง่าย ช่วยเหลือประชาชนผู้มอบคะแนนเสียงให้ มีสุขทุกข์ร่วมกัน รับผิดชอบในผลการตัดสินใจ ช่วยเหลือทุกครั้งที่ประชาชนเดือดร้อน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาเอกกวิณ ปิยวิโร (อะซิม) (2564) พบว่า การนำหลักพุทธธรรมมาภิบาลไปประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัด

นครศรีธรรมราช ตามหลักอภิธานิธรรม 7 ได้แก่ 1) การหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ 2) ความพร้อมเพียงกันประชุม 3) การร่วมกำหนดกฎเกณฑ์ทางการเมือง ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ (อันขัดต่อหลักการเดิม) ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ 4) การเคารพประธานและความคิดเห็นของสมาชิกในที่ประชุม 5) การให้เกียรติสตรียอมรับความเท่าเทียมสตรีและบุรุษ ตลอดถึงการคุ้มครองผู้อ่อนแอ 6) การเคารพสักการสถานของประเทศชาติบ้านเมือง 7) การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาตลอดถึงบรรพชิตในศาสนา โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาตลอดถึงบรรพชิตในศาสนา มีระดับความคิดเห็นสูงสุดรองลงมา คือ ด้านการให้เกียรติสตรียอมรับความเท่าเทียมสุภาพสตรีและสุภาพบุรุษ และต่ำที่สุด คือ ด้านการหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ การประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนนั้นเป็นการสะท้อนให้เห็นกระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบยุคระหว่างพุทธจักรและอาณาจักรให้มีความสอดคล้องกันอย่างลงตัว และสอดคล้องกับงานวิจัยของสาลินี รักกตัญญู (2564) พบว่า การส่งเสริมบทบาทนักการเมืองสตรีท้องถิ่นเพื่อเสริมสร้างการบริหารจัดการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยบูรณาการด้วยหลักทศตปิณฑิธรรม พบว่า โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาจำแนกตามรายด้าน พบว่า ด้านการมีความเชี่ยวชาญ ตั้งใจ อดทนในการทำงาน (วิจิโร) อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือ ด้านการมีวิสัยทัศน์กว้างไกล (จักขุมา) และด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ดี ช่วยเหลือและยกย่องให้เกียรติผู้อื่น (นิสสยสัมปันโน) ตามลำดับ และจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า การส่งเสริมบทบาทนักการเมืองสตรีท้องถิ่นโดยบูรณาการตามหลักทศตปิณฑิธรรม ควรส่งเสริมทักษะความคิดเชิงสร้างสรรค์ การคิดที่ทันสมัย กว้างไกล และก้าวทันกับสถานการณ์ในปัจจุบัน สามารถเปลี่ยนองค์กรให้ทันยุคทันสมัยและเปลี่ยนไปสู่สิ่งที่ดีขึ้น พัฒนาฝึกฝนตนเองให้มีความเชี่ยวชาญ มีทักษะ สมรรถนะและความรู้ในการปฏิบัติงานอยู่เสมอ รวมทั้งพัฒนาความสามารถในวิทยาการที่ทันสมัยและเกี่ยวข้องกับงานของตน เสริมสร้างมนุษยสัมพันธ์โดยการสร้างแรงจูงใจ การยกย่องให้เกียรติและ การผูกใจคน เพื่อทำให้แต่ละคนปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจเป็นการบริหารตน บริหารคน และบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยเป็นผลมาจากการศึกษา “การประยุกต์หลักพุทธธรรมในการส่งเสริมบทบาทของสื่อออนไลน์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชน ในอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา” ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์ได้ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

จากภาพที่ 1 การประยุกต์หลักพุทธธรรมในการส่งเสริมบทบาทของสื่อออนไลน์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชน ในอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา มีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ (หลักอภิธานิยธรรม 7 + บทบาทของสื่อออนไลน์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชน = เกิดพุทธธรรมเพื่อการส่งเสริม

บทบาทของสื่อออนไลน์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชน ใน
อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. พรรคการเมืองในประเทศไทย ควรพัฒนาคุณสมบัติของผู้สมัครรับเลือกตั้ง การ
รณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง และการเสนอนโยบายของพรรคการเมืองเพื่อเป็นตัวกระตุ้นให้ประชาชน
เกิด การตื่นตัวทางการเมืองซึ่งจะมีผลต่อการไปใช้สิทธิเลือกตั้งต่อไป

2. สื่อสารมวลชนในทางการเมือง ควรที่จะได้วางตนเป็นกลาง โดยเสนอข่าวสาร
ทางการเมืองให้ครอบคลุมทุกด้าน ไม่เอนเอียงไปฝักใฝ่ในฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ซึ่งหากสื่อกระตุ้นทั้งคน
รุ่นเก่าและ รุ่นใหม่ก็จะเป็นผลให้เกิดการตื่นตัวทางการเมือง

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. สถาบันในสังคมไทย ประกอบด้วยสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา กลุ่ม
เพื่อน เป็นต้น ควรเข้ามามีบทบาททำหน้าที่สื่อสารทางการเมือง ด้วยการปลูกฝังทัศนคติ ความรู้
ความ เข้าใจและจัดกิจกรรมทางการเมืองที่เหมาะสมกับสถานะของกลุ่มบุคคลนั้น ๆ เช่น
สถานศึกษาควร จัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยให้แก่นิสิต นักศึกษาหรือนักเรียน ตามวาระหรือ
โอกาสที่สมควร

2. ภาครัฐจะเปิดกว้างให้ประชาชนชาวไทยใช้สื่ออย่างกว้างขวาง มีเสรีภาพภายใต้
กรอบของกติกาที่เป็นธรรม โดยไม่แทรกแซงหรือบิดเบือนการเสนอข่าวสาร อีกทั้งยอมรับความเห็น
ต่างทางการเมืองที่ทุกฝ่ายควรรับฟังซึ่งกันและกันได้ จะทำให้เกิดบรรยากาศการตื่นตัวทางการเมือง
เพิ่มมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

นันทนา นันทวโรภาส. (2554). การสื่อสารทางการเมืองในประเทศไทย. ใน *รวมบทความวิชาการ
ฉบับพิเศษ 7 ปี*. วิทยาลัยการสื่อสารการเมือง มหาวิทยาลัยเกริก. กรุงเทพฯ : แอ๊ปป่า
พรีนติ้ง กรุ๊ป.

- ประคอง มาโต. (2564). *การส่งเสริมความนิยมทางการเมืองของประชาชนที่มีต่อนักการเมืองในจังหวัดอุทัยธานี*. (ดุสิตนิพนธ์ปรัชญาดุสิตบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระชินกร สุจิตโต (ทองดี). (2564). *การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการสื่อสารทางการเมืองสำหรับประชาชนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. (ดุสิตนิพนธ์ปรัชญาดุสิตบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาพิพัฒพงศ์ ฐิตธมโม (วงษ์ขาลี). (2564). *การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการสื่อสารของนักการเมืองไทย*. (ดุสิตนิพนธ์ปรัชญาดุสิตบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาเอกกวิน ปิยวิโร (อะซิม). (2564). *การนำหลักพุทธธรรมมาภิบาลไปประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช*. (ดุสิตนิพนธ์ปรัชญาดุสิตบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มายแซร์ ประเทศไทย, (2564). *Growing up as Digital Natives*. วารสารสิรินธรปริทรรศน์, 22(1), 15-25.
- สาธินี รักกตัญญู. (2564). *การส่งเสริมบทบาทของนักการเมืองสตรีท้องถิ่นเพื่อเสริมสร้างการบริหารจัดการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตภาคเหนือตอนบน*. (ดุสิตนิพนธ์ปรัชญาดุสิตบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุรพงษ์ ชัยนาม. (2545). *อาเซียนในสหัสวรรษใหม่*. กรุงเทพฯ : เต็มร้อย.
- เสถียร เขยประทับ. (2551). *การสื่อสารการเมืองและประชาธิปไตยที่พัฒนาแล้ว*. กรุงเทพฯ : วีพรี้น (1991).
- เอกนรินทร์ ปิยะปัญญามงคล. (2564). *แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการเลือกตั้งของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา*. วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น, 7(6), 348-355.